

Fjordene og fjordfolket på Hinnøya

Notat

Fra Ragnhild Sandøy

Til Fjordfiskerinemnda

Dato: 1.11.2016

Dette notatet er bygd på eget arbeid og deltakelse i Samisk fiskerirutvalg 1994 – 97 samt forprosjektet Fjordfolk under Møysalen, forprosjektrapport juni 2016

Møysalen og fjellheimen rundt er omgitt av mange fjorder; Sortlandsundet med Fiskfjorden, Djupfjorden og Sigerfjorden, Hadsselfjorden med Lonkanfjorden, Brottøysundet og Ingelsfjorden, Raftsundet med Trollfjorden og Grunnfjorden, Øksfjorden, Kanstadfjorden, Vestfjorden samt Gullsfjorden. Mange av disse er terskelfjorder og har lokale økosystemer og bestander av fiskeslag som torskefisk, flyndre og laksefisk. Silda har hatt stor betydning, både som matfisk og som inntektskilde i disse fjordbygdene.

Dette grenselandet mellom Lofoten og Vesterålen som også omfatter Trollfjorden der Trollfjordslaget stod i 1890 som utløste endringene av Lofotloven, kan tjene som et eksempel på et konkret geografisk område som er transformert fra levende kyst- og fiskerisamfunn til så godt som folketomme kulisselandskap for reiselivs- og oppdrettsindustrien. Her beskrives kort noen av fjordene, status og problemer slik fjordfiskerne har oppsummert de og utfordringer slik jeg vil oppsummere de.

Sigerfjorden, Djupfjorden og Sortlandsundet

Sigerfjorden har historisk vært en kjent sildefjord med kjente notbaser og mange notanlegg og arbeidsplasser. I dag er det ingenting igjen av dette. Det ble år om annet tatt betydelige fangster i fjorden, og man har ment at det var en egen sildestamme i tilknytning til Sortlandsundet med Sigerfjorden og Djupfjorden. Så seint som høsten 1988 ble det fanga titusenvis hl sild i Indre Sigerfjorden. Tusenvis av hl ble stående i steng til langt ut på førjulsvinteren, og mesteparten av fangsten døde og fisk fra fjorden var ikke spisende i flere år. De siste 20-30 årene har bestanden vært minkende og med bare sporadiske innsig. Fjordisen ligger vanligvis innafor Breines.

Blokken og Fiskfjorden

I Blokken og Fiskfjorden har det vært oppdrett siden først på 1980-tallet. I Blokken ble det bygd smoltanlegg for laks kombinert med settefiskanlegg for sjørøye i 1981. Siden har det vært utvidelser både i Innerhavna og Ytterhavna samt i Fiskfjorden og etablert anlegg for stamfisk og matfiskproduksjonen ute i Sigerfjorden. Det ble etablert smoltanlegg i Fiskfjorden i 1986. Etter flere problemer har anlegget siden 1993 vært drevet som sjørøyeanlegg. Kontor og slakteri er i lokalene etter tidligere handelsskole og plastfabrikk i Sigerfjorden.

Hadsselfjorden

mellom Hadseløya, Austvågøya og Hinnøya har mange små øygrupper og fjordarmer. Langs Strandlandet og Innlandet er det ca 250 øyer, holmer og skjær. Her er mange flyndrebotner, fiskegrunner og meder fra gammelt.

Lonkanfjorden

Lonkanfjorden er en fjordarm av Hadsselfjorden og strekker seg inn til Botnan. Fjorden er kjent for sin lokale sildestamme. Sildas atferd varierer mye, og den gyter på grensa for verneområder på grunt vatn i mai-oktober. Tidligere ble det fiska med landnot, da stort sett innafor grensa til landskapsvernområdet. Man har pleid sette not foran elvemunningene. Snurpere har tatt store mengder sild som fordi den var under minstemålet ble dumpa i fjorden der den ble liggende og råtne i tjukke lag på botnen. Fjorden er vanligvis islagt om vinteren, isen går i april.

Ingelsfjorden

Ingelsfjorden er en fjordarm av Hadsselfjorden og strekker seg åtte kilometer østover til Ingelsfjordeidet. Fjorden har innløp gjennom flere sund. Veøya ligger lengst nord i innløpet og i sør ligger Brottøya. Tidligere var det mye gytetorsk på Ingelsfjorden og Raftsundet. Det er oppdrettsanlegg i Helgeneshamn og Hattvika. Innerfjorden er vanligvis islagt om vinteren

Øksfjorden

har en terskel i skjærgården, fra Halvardøya og ut i Øyan, og var en god fiskefjord fra gammelt. Typisk for fjorden var de gode auarsklakkan, no er auaren kommet heilt bort. Det har også vært regna dit at der er en lokal sildestamme i fjorden. Silda gyter for det meste inne ved Sommarset og i Innerfjorden. No er det lite sild, og vinteren 2016 fantes ikke spekkhoggar i fjorden. Tidligere kunne man se storseien bryte i sjøen innover fjorden, men det er mange år siden man har sett slikt, storseien er kommet bort.

Kanstadfjorden

Med Innerfjorden og fjordarmene Lonkan, Erikstadfjorden, Høkfjorden og Hestfjorden.. I enkelte år er det et rikt skreifiske på Rinøy-Kjeøyfeltene helt inn til Kanstadfjorden. Foruten Lofotfisket har vanlig fjordfiske vært viktig. Først på 1900-tallet var det rikt sildefiske og fortsatt står nothusene på

Kanstadholmen og i Bukta.

Innerfjorden er vanligvis islagt om vinteren

Gullesfjorden

Gullesfjorden er den indre del av Kvæfjorden som munner ut Andfjorden. Navnet kommer av Guollesvuotna som betyr fiskerik fjord (guolli = fisk). Lokalbefolkninga forteller at fjorden har vært fiskerik, og det har vært godt fiske, også på fjordisen. Etter at et oppdrettsanlegg fikk etablere seg ved Flesnes er livet i fjorden innenfor Flesnes endra, og fisket er blitt dårlig.

Innafor Våtvoll ligger vanligvis is vinterstid.

Fjordfolk om økologi, kunnskaper og demokrati

Fiskerne som har drevet med sjarker og små fartøy er borte, og fjordbygdene er folketomme.

Oddvar Pedersen, fisker, Helgenes, f. 1945, er ikke nådig i sin karakteristikk av forvaltningssystemene og mener dyrelivsfredninger, oppdrettsindustrien og forvaltningsregimet er årsaker til ubalansen i fjordene.

Havørn, oter og kobbe er ikke jaktbare, og bestandene har økt radikalt. Det har alltid vært store mengder flyndre og steinbit på lysbotnene og laks og sjørørret i fjordene. Steinbit, ea, (ærfugl), tang og tare forsvinner. Oteren tar feit fisk, og økt bestand av oter gir hardt press på bestandene av laks og sjørørret, flyndre og steinbit. Ørna jekter på ea, svartbaken på e-unger. Både steinbit og ea beiter kråkeboller, og når ea og steinbiten forsvinner, blir det eksplosiv vekst av kråkeboller som beiter ned tang og tare. Dermed reduseres skjul og oppvekstområder for yngel av mange slag.

De siste årene har grønne og brune trådalger etablert seg og fortrenget tang og bunndyr. Dette kommer av de store kloakkutslippene og overgjødsling fra oppdrett. Avlusingsmidlene som brukes i oppdrett dreper krepsdyr og liv i øvre lag i en omkrets på 1,5 – 2 km. Smitten fra ILA-infiserte anlegg føres med strømmen, og når anleggene ligger tett som her, blir ingen områder reine eller upåvirket.

Det stadig økende byråkratiet i fiskeriforvaltninga kan ikke forsvares med hensynet til natur og bestander og oppleves av mange som rein terror. Forvaltninga av fjordene blir i dag bestemt gjennom kystsoneplaner som gir plass til flest mulig oppdrettsanlegg. Det ser ikke ut til at medvirkning fra oss som har erfaring og lokale kunnskaper er ønska. Ingen i beslutningssystemene etterlyser lokale kunnskaper og meninger, og det er ingen organer som ivaretar natur, småsamfunn og allmenningstradisjoner i fjordsystemene.

Jens Erik Pedersen, f. 1941, Breines i Sigerfjorden: Om tilbakegangen av lokal sild har sammenheng med forurensning fra grus- og asfaltvirksomhet eller oppdrett, vites ikke.

Arnold Jensen, Blokken forteller at før oppstart av oppdrett i Blokken og Fiskfjorden ble det gjort målinger av temperatur, strøm- og dybdeforhold. Lokalitetene ble avklart med Fiskeridirektoratet, Kystverket, fiskarlag og Sortland kommune.

Magne Jenssen, Vestbygda f. 1948 vokste opp i Kvannkjosen. Han forteller at de som var unge på -50-tallet måtte ha spesiell interesse om de skulle få vite noe av de eldre. - Vi ble sendt ut i verden for å lære, å bo i fjorden var det inga framtid i. Resultatet ser du om du drar inn Øksfjorden, her er det folketomt.

Asbjørn Kristiansen, f. 1930, Svartskard. All torskefisk har pleid å ha mye reke i magen, det er mange år siden man fant reker i fisken i Øksfjorden. Han mener at siden det ikke er gjort undersøkelser om lokal økologi i Øksfjorden, er det vanskelig å si hva som er årsak til de mange endringene.

Freddy Jakobsen f. 1972, Stokmarknes, hadde i 2008 en tvist med Fiskeridirektoratet som mente at fiske av silda i Lonkanfjorden skulle foregå etter regimet for Norsk-atlantisk sild og reglene for minstemål.

Utfordringer

Kunnskapssystemene om livet og allmenningene i fjordene

I Norge er det generell lite kunnskaper om livet i fjordene, hva som faktisk finnes av arter og bestander, om marine naturtyper i de ulike fjordområdene og om fjordfolket sine kunnskaper og tradisjoner knytta til ressursene i fjordene.

Viktige marine naturtyper er tareskog, bløtbunnsområder, ålegressenger, korallrev og bunndyrsfauna. Det er ikke gjort noen systematiske undersøkelser av økosystemene i fjordene på Hinnøya, heller ikke i verneområdene.

En av de få fjordene som er godt undersøkt her nord er Balsfjorden i Troms. I 2010 ble det bl.a. dokumentert unike ålegrasenger og i 2014 påviste man en egen genetisk sildestamme. Dette viser behovet for systematisk kunnskapsinnhenting og kartlegging om økosystem i fjordene; av lokale bestander, viktige naturtyper, sårbare områder, gamle fiskemeder og lokale tradisjons-kunnskaper. Det er behov for dokumentasjon og innsyn av skader og risiko ved nye inngrep og aktiviteter.

Lokale naturhavner og farleder for mindre fartøyer er allmenninger som er viktig å få kartlagt og sikra for allmennhetens bruk i framtida. Om de gamle allmenningene privatiseres vil det bli hinder for småskalafiske og lokal næringsutvikling i framtida.

Det trengs kunnskaper. Det er av samfunnsmessig nødvendighet å bruke tid og ressurser på metodeutvikling for å kartlegge verdiene. Når det gjelder økosystem har man metodiske erfaringer fra det tverrfaglige Mareano-programmet som er gjennomført i de nære havområdene. Det er behov for systematisk kartlegging av lokale bestander, viktige naturtyper, sårbare områder og lokale tradisjonskunnskaper om økosystem i fjordene med sund og skjærgården, dvs. hele kystsonen. Det er viktig å sikre finansiering av et uavhengig program med grundig og uavhengig kunnskapsinnhenting om fjorder, sund og skjærgårder i nord.

Medvirkning og kunnskapsbasert forvaltning

Fiskeriforvaltninga har bygd opp et omfattende regelverk som er bygd opp på nasjonale bestandsmodeller, konsesjoner, kvoter og minstemål – bygd på statistikk og esteiater av nasjonale bestander.

Mange har opplevd det som overgrep når store fartøy utenfra opptrer med loven i hånd, mens lokale fiskere blir utestengt eller endog straffet.

Oppdrettsindustrien er ny brukere og representerer store endringer i de gamle allmenningene. Det er behov for dokumentasjon og transparent innsyn av skader og risiko på natur og miljø.

Forvaltninga av fjordene blir i dag bestemt gjennom kystsoneplaner som i praksis handler om å finne

plass til og gjøre lovlig flest mulig nye lokaliteter for oppdrettsanlegg ved hjelp av plan- og bygningsloven.

Når det gjelder turistfisket er det mye som kan sies om måten det foregår på

Det bør stilles krav til sertifisert guide med rapporteringsplikt om bord i alle båter. Dette ville gi kjærkomne data og lokale arbeidsplasser basert på natur- og kulturkompetanse.

Slik beslutningssystemene fungerer i dag, vektlegges ikke lokale kunnskaper og tradisjoner i fjordsystemene. De lokale fiskarlagene er borte. Tillitsmannssystemet som ble hjemla Lofotloven er borte. Det fins i dag ingen instanser som ivaretar natur, småsamfunn og allmenningstradisjoner i disse fjordene og neppe i mange andre.

Om forvaltninga av fjordene skal ivareta natur, småsamfunn og allmenningstradisjoner i fjordene, må den være kunnskapsbasert og sikre allmennings tradisjoner. I dag bygger forvaltninga på et mangelfullt beslutningsgrunnlag som det er viktig å justere, også av folkerettslige grunner.